

MÚLTIDÉZŐ KÉPEK RÁKOSPALOTA-ÖREGFALUBÓL

ÍRTA: Werschitz Annamária

Tanulmányomban a Rákospalota, Pestújhely és Újpalota Helytörténeti Gyűjteményében található palotai paraszti fényképekkel kapcsolatos vizuális antropológiai kutatásomat mutatom be. A fényképeket úgy válogattam, hogy lehetőség szerint a rajta látható személyek adatai is szerepeljenek, persze nem minden esetben sikerült felkutatni a képeken szereplők neveit és azt sem, hogy mikori a fotográfia. A célom az volt, hogy helytörténeti adalékokkal is gazdagítom az írásomat. A kutatás során általános jellemzést adok a paraszti fényképekről, közben Öregfalu fotográfiáinak sajátosságait is bemutatom.

Vajon mit üzennek a paraszti fényképek...

Ha fényképeket elemzünk, nemcsak a képi megjelenítést vesszük figyelembe, hanem az azok mögött rejlő társadalmi és tárgyi kulturális hatások összefüggéseit is vizsgáljuk.

A fotóantropológiával foglalkozó Kunt Ernő szerint: *a paraszti megrendelésű fényképek mindig valamilyen eseményhez kötődnek, azaz nem maga a fényképezés az esemény. A képek az egyén, a család életében beálló valamilyen életfordulatot örökítenek meg, illetve tesznek hangsúlyossá, azaz funkcionálisak.*¹

*Csupor István szerint a paraszti fényképek kutatásával kapcsolatban fontos figyelembe venni, hogy milyen gazdasági-társadalmi körülmények között ismerkedett meg a lakosság a fényképezéssel, mint újítással, illetve melyek azok a közösségi alkalmak, melyeken a lakosság fotográfiát készítettett és milyen jellemzői vannak ennek a fényképtípusnak. Továbbá az is elemzési szempont, hogy hogyan néz ki egy családi felvétel.*²

A paraszti fényképek fontos adalékot szolgáltatnak az adott tájegység népviseleti szokásainak

mélyebb megismeréséhez, illetve annak változásairól is képet kaphatunk a korai és későbbi felvételek alapján.

*A fényképeken látható parasztemberek viseletében és testtartásában, néhány kiegészítő kellék alkalmazásában szükségszerűen érvényesült a lokális hagyományos kultúra meghatározó ereje, amelyben a lefényképezettek a műtermi környezetet kívül mindennapi életüket élték, hogy milyen fokon állt a kultúráváltás folyamatában.*³

Meg kell említeni a téma kapcsán, hogy a paraszti fényképek elsősorban emlékeztető funkciót látnak el. Céljuk, hogy az utókor számára megmutassa az elődök életmódját, értékeit, azaz értékörző jelgűek.

Nemcsak a paraszti, de polgári fényképek témája kapcsán vizsgáljuk a fényképészeket is, akikkel az adott közösség tagjai fotókat készítettett. A parasztság szemszögéből a fényképész „fényképiró”, specialistának számított és akire úgy tekintettek, mint egy kézművesre. Ennek következtében a fotográfus nem számított művésznek a parasztság szemében. A műteremben tevékenykedő

1 Kunt Ernő: Néprajz és fotóantropológia, In.: Ethnographia XCVIII. I. sz. 1987, (147.o.)

2 Csupor István: A fényképkészítés alkalmi és szokásai Cinkotán In.: Ethnographia XCVIII. I. sz. 1987, (55.o.)

3 Kunt Ernő: A fénykép a parasztság életében Vizuál- Antropológiai megközelítés, In.: Népi kultúra-Népi társadalom, Akadémiai Kiadó, Bp. 1987, (247.o.)

I. Világháború („Nagy Háború”) alatt készült családi kép, amikor az apa szabadságra hazatért

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

jómódú, a századelőtől már paraszt-polgári népeiségről beszélhetünk. Rákospalota 1923-ban városi rangot kapott. A településre jellemző, hogy határát egyrészt a nagybirtok szorította, másrészt viszont Budapest közelsége gyakorolt kulturális hatást. Az Öregfalú területén (a Fő úttól a Szilas patakig) élő népesség a régi falu gazdáinak leszármazottja volt. Ezen családok továbbra is büszkék maradtak paraszti múltjukra és gyökereikre. A paraszt-polgári családokat a státusz – és települési endogámia jellemezte, vagyis az azonos társadalmi helyzetű gazdálkodó parasztcsaládok

fényképészek mellett vándorfotográfusok járták az országot és a paraszti ünnepi alkalmakon megbízásra örökítették meg a csodás ünnepi jeleneteket.

A Rákospalotai Múzeum paraszti fotográfiái Öregfalú településrésztől származnak. Az első példányok az 1910-es évekből valók. A fényképek jellemzően az első és második világháború közötti időből üzennek az utókornak, a későbbi képek az 1940-es évek végéig készültek.

Mivel Rákospalota községből 1872-ben már lóvasúttal is elérhetővé vált a főváros, a településen megindult a gazdasági fellendülés. A palotai asszonyok számára a piacozás nyújtott megélhetési formát. A főváros közelsége miatt sokan Pestre járnak dolgozni. Más településekről származók is folyamatosan költöztek a helységbe így Palota a továbbiakban két részre szakadt: Öregfalura és Újfalura. Öregfalú kontinuus lakossága

**Békési Sámuelné és Bözsikéje, 1915-ből.
A képet az asszony a frontra küldte férjének,
aki 1922-ben visszahozta azt**

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

A korai képek egyik típusa. Az anya gyermekeivel szerepel a képen, melyet a frontra küldött a férjnek

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

az otthonmaradt családtagok. Így folyt a családi kommunikáció addig, amíg az apa haza nem tért a frontról.

A paraszti családi képek esetében célszerű korai ún. „klasszikus korszakról” beszélni. Ez az időszak a paraszti-polgárosodás folyamata, 1890-es évektől 1920-ig tart. Erre a korszakra a sokgyermekes családi képek a jellemzők.⁴ Ezeken

egymás között házasodtak és rendszerint öregfalusi párt választottak maguknak. A település lakossága mindkét világháborút megszenvedte. Majd 1950-ben Rákospalota és a településről levált és önálló községként működő Pestújhely a főváros része lett.

A paraszti képek jellemzői

A 19-20. század fordulójától a falusiak a búcsúk, a városba jutás alkalmával gyakran fényképezték magukat vagy családjukat. Így ebben az időszakban nagy számban készültek családi képek.

Rákospalotán és országosan általános jelenségnek számított, hogy az első világháború idején a családfő bevonulása előtt, vagy szabadságolása alatt képet készítettek a családfőről, vagy pedig a gyerekekről, amit az apának kiküldtek a frontra. A fényképek hátoldalán levelezőlaphoz hasonlóan üzeneteket írtak egymásnak a fronton lévő apa és

Varga Vendel és B. Varga Mari, illetve a kis Varga Mancsi 1920 körül

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

4 Fogarasi Klára: Tipikus jelenségek a a magyar néprajzi fényképezés korai időszakában In: Fotóművészet 1998/ 3-4. Fotóművészet 1998 / 3-4 szám | FotoKlikk

A képet Varga Pál ajándékozta a Múzeumnak

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA
HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

A család legtöbbször még a szülők „ereje teljében” levő időszakából, a további családtagok érkezését sem kizáró életkorban fényképezkedett. A szülők a kép középpontjában helyezkednek el, mert ők a családfenntartók. A képeken az érzelmek túlhangsúlyozása nem jellemző.

A sokgyermekes teljes családi fotóból csak egy példány található a gyűjteményben. Ennek oka lehet, hogy az 1910-es évektől 1920-ig a családapák rendszerint a frontokon szolgálnak és ritka, hogy közös családi kép készül.

Paraszti képek esetében nem jellemző, hogy nagyobb testvérekről közös kép készül, viszont

a képeken a gyermekek nem játszanak központi szerepet, az ilyen felvételeken a főszerep a családfenntartóé. Az apa rendszerint áll a képeken, az anya ül és ölében tart egy gyermeket, a nagyobb gyermekek gyakran az anya mellett állnak, a legnagyobbak a szülők mögött foglalnak helyet. Ebből a fényképtípusból kevés példány található a Múzeum gyűjteményében. Ezek a képek mindig egész alakosok.

A paraszti fotográfiák jellemzője, hogy a képen szereplők testtartása merev, a kamerába néznek, az arcukon érzések, gesztusok nem láthatók. A család zárt közeget alkot a képeken. A lazaság nem megengedett. A képeken szereplők szinte soha nem mosolyognak, de tekintetük nyílt, a testtartásuk igen merev.

A nagylányok kézikendőket tartanak a kezében A képet Varga Pál ajándékozta a Múzeumnak.

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

Fiatal lányok egymás kezét fogva láthatók a képen 1920 körül

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

a palotai népviseletet és annak változásait is. A korai tízes, húszas évekbeli fotókon a nők szoknya hosszabb. 1920 után a szoknya hossza megrövidül és rendszerint már csak a térdig ér. A nők a szép, magasszárú, hímzett palotai cipőt viselik. A férfiak esetében feltűnő, hogy 1920 előtt a csizmaviselet az általános, később pedig áttérnek a polgárságtól átvett cipőhasználat szokására.

A felvételek lényeges meghatározója például a háttér. Ebben az időszakban a paraszti használatú

igen gyakori, hogy barátnők kézen fogva láthatók közös fotón.

A képeken nők esetében gyakori a kiegészítő kellékek használata. Katolikusoknál a bal kézben tartott, díszes imádságoskönyvek, vagy olvasók láthatók. Reformátusoknál a kézimunkába foglalt zoltárkönyvek voltak népszerűek. Nagylányok kezében keszkenőt, vagy kézikendőt láthatunk.

A paraszti képeken szereplők ünnepi viseletben, azaz vasárnapi ruházatban láthatók, ami a nyilvános szereplésre szánt megjelentést jelentette. Mivel a parasztság életében a templom számított a nyilvános szereplés színterének, ezért az a társadalmi viszonyok kifejezésének egyik legfontosabb helyeként szerepelt. A templomba a lakosság vasárnap ment misére vagy Istentiszteletre. A fényképeken továbbá megcsodálhatjuk

Gügyei János földműves 1914-ben, ekkor még a csizma volt a divat

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

Matuz Julianna 16 éves leánykori képe 1930 körül, a csodálatos palotai cipőt viseli

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

örökítették meg a résztvevőket. Gyakran nagyobb létszámú lakodalmas vendégsereget kellett lencsevégre kapniuk, ami mögé nem volt elég egyetlen háttér, ezért két különböző vásznat is fel kellett húzniuk.

A Rákospalotai Múzeum gyűjteményében található paraszti képek méretük alapján három típusba sorolhatók. A kisebb képek 6,5x4 cm nagyságúak. A közepes képek 8,5x6 cm körüliek. A nagyobb képek 9x7 cm-esek vagy annál nagyobbak. Kabinetképből (14x10 cm-es) kevés található a gyűjteményben.

A paraszti fényképeket különböző szempontok szerint csoportosíthatjuk. Aszerint, hogy ki láthatta a képet megkülönböztetünk nyilvánosságra és egyéni használatra készült fotográfiákat.

felvételeken a műtermi háttér adott volt. Leggyakrabban historizáló épületbelső vagy annak részlete látható. A képeken még fellelhető a lombokkal teli háttér és távolba futó út, vagy legyezőpálmák, üvegházazs környezet, esetleg boltív.

A háttér gyakran csak a leomló, hatalmas függöny. Más képeken ablakot ábrázoló háttér van függönnyel. A rákospalotai paraszti képek esetén gyakori a szegényesebb háttér: asztalon virágváza, vagy egyszerű szék.

Néhány szót beszélnünk kell a vándorfényképészekről, akik általában egyszerűbb módszerekkel dolgoztak, mint a műteremben tevékenykedő társaik. A vándorfényképészek általában a szabadban fényképeztek, rendszerint csoportképeket rendeltek tőlük, de búcsúkon is is ők

1. Rákospalotán a nyilvánosságra szánt képek rendszerint a tisztaszoba falára voltak kiakasztva és aranyozott keretbe foglalták őket. A képen

A háttérben egyszerű asztal, rajta virágokkal. A két kép ugyanabban a műteremben készülhetett.

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

Búcsú alkalmával készült csoportkép 1908-1909 körül. A képen elől balról Nagy Varga Julianna, Nagy Varga Mária, mellette a négy gyermek: a Kamarás gyerekek. A gyermeket ölében tartó asszony Kamarás Istvánné S. Varga Teréz. A hátsó sorban baloldalt, a nagybajusú V. Varga István.

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

látható személy neve és a felvétel időpontja a fénykép alatt van feltüntetve. A kép köré rendszerint arany színű nyomat került és bársony anyagú virágokat illesztettek a kép köré. Az alapot vékony falemez szolgáltatta. Az ilyen képek reprezentációs célokat is szolgáltak, vagyis a tisztaszoba egyik dísz tárgyának számítottak.

2. Az egyéni használatra készült képek, melyeket a családtagok egymásnak küldtek, illetve ide tartoznak az igazolványképek is.

3. Az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó képek: ide tartoznak az első áldozói, bér málkozás képei,

Nyilvánosságra szánt képek aranyozott kerettel, melyek a tisztaszoba falán lógtak és reprezentációs célokat szolgáltak

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

Bérmálási kép 1914-ből

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

palotaiak fényképezkedni jártak. A régi képeken vagy a kép alján, vagy a fotográfia hátoldalán tüntette fel a fotográfus a nevét és műtermének a címét. Rendszerint olyan helyeken találhatóak a műtermek, mely helyeken a palotaiak megfordultak. Itt ki kell emelni a szomszédos Újpestet, a Belvárost, de Rákospalota -Újfaluban is működtek műtermek.

A Helytörténeti Gyűjtemény fotói közül a legtöbb képet készített fotográfusok és műtermük címe:

illetve a konfirmációra készült fotográfiai. Az eljegyzési képek, illetve az esküvőkor készített fotográfiai is ide soroljuk. Rákospalotai Múzeum számos ilyen képet őriz. A halálhoz kapcsolódó ravatali képet viszont nem őriz gyűjteményünk.

4. Az egyén életében beköltözött változások: katonaság, idénymunkák miatt az ország más területére költözés alkalmával készült képek.

Rákospalotán a közösségi alkalmak képei rendszerint a szüreti mulatságok felvételei. Ezeket feltehetőleg előre megrendelésre készültek, vagy vándorfényképészek alkotásai. A nagy családi összejövetelekre készült képek is idesorolhatók, illetve idetartoznak a csoportképek is.

Egy település paraszti fotográfiai kapcsán érdemes megismerni azokat a fényképészeket, akikhez a

Eljegyzési kép 1920 körül. A vőlegény a menyasszony kezét fogja. A lány keszkenőt tart a kezében.

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

Esküvő kép (1930 körül)

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA
HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)

Porosz Jenő – Rákospalota

Sellei Károly, Újpest, Árpád út 50.

Vasas Sándor, Vácott működött fényképészként.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy Rákospalota-Ófalu parasztsága fontosnak tartotta, hogy értékeit és múltját megismertesse a későbbi generációkkal, ehhez a fénykép készíttetés kiváló alkalomnak szolgált. Bár a fényképezés szokása polgári hatásra terjedt el a paraszti, parasztpolgári népesség körében, a felvételeken mégis a paraszti világ pillanatait láthatjuk. A palotai parasztság alapvetően nem törekedett polgári szokások felvételére, elsajátítására. Képeiken az ország más területére is jellemző paraszti magatartásformák tükröződnek vissza, a helyi szokások nem mutatnak jelentős eltérést más területek hasonló státuszú népességéhez képest.

Stahl Vilmos – Újpest, Árpád út 39.

Borzenski József – Újpest, Nyár utca 2.

Borsy Béla – Rákospalota, Tavasz utca 7. szám.

Báder fényképész Rákospalota

Faragó Fényképészeti Műterme – Rákospalota

Újfalun a Zápolya és Eötvös utca sarkán volt található

M. Tóth József családi csoportképe 1942-ből. A felvétel a kései képek közé sorolható.

A képen a nagyobb lányok közvetlenül az anyjuk mellett állnak, amely kifejezetten szokás volt a paraszti fotográfiákon. Középen az idős házaspár ül.

(FORRÁS: RÁKOSPALOTA, PESTÚJHELY ÉS ÚJPALOTA HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYE)